

ISSN 1648-3251

La tute

vaikams apie gamtą.

234

2024 m. Nr. 9

Kai miškuose riaumoja... **TAURIEJI ELNIAI**

Ar lankeisi rugsėjį miške? Tokiu laiku smagu grybauti ir į krepšį krauti stora-kočius baravykus, raudongalvius raudonviršius ar geltonas voveraites. Bet ar pastebėjai, kaip miškas po vasaros nuščiūva ir nurimsta? Jau beveik nebe-girdėti paukščių giesmių, žiogų čirpimo, įkyraus vabzdžių zvimbimo. Tik pa-dūkėlis vėjas šiurena gelstančius medžių lapus, o girios aidai nuo grybautojų šūkavimo.

Bet...

... kai leidžiasi saulė ir triukšmadariai grybautojai keliauja namo, miškai suaimanuoja. Čia, žiūrėk, vienur, čia kitur kažkas ima baubti. Net šiurpuliukai per nugarą perbėga. Paskui kažkas pradeda garsiai dejuoti. Gal ką bėda ištiko?

Tikrai ne! **Taip triukšmingai tuoktuves keliame mes – taurieji elniai.**

Garsiai riaumodamas patinas įspėja kitą patiną, kad tai – jo teritorija ir nekviestam įsibrovėliui čia gali būti riesta. Riaumodamas jis ne tik baido varžovus, bet ir į draugiją kviečia pateles.

Rujos metu stipriausi patinai užsiima teritorijas.

Paprastai patinas turi kelias aikštes, kuriose ištrypia žolę, išmina ir išguli duobes. Savo valdas patinai žymi kvapiųjų liaukų išskyromis, ragais aplauždami medelius ir, aišku, riaumodami.

Riaumoti patinas pradeda vakare, apie 18–19 valandą, o baigia rytą, 9–10 valandą, nors kartais riaumoja ir dieną. **Ⓢ kad matytum, kaip elnias riaumoja!** Užriečia galvą į viršų, atmeta atgal ragus, ištempia snukį, išpučia kaklą. Prie riaumojančio patino renkasi patelės.

Suaugęs patinas jaunas ir silpnus patinus iš savo teritorijos išveja, o su stipriais varžovais rungtiasi. Jei tenka kautis, tuomet atstatę ragus patinai puola vienas kitą ir stengiasi nublokšti priešininką šalin. Jei jėgos lygios ir susirėmę patinai pajunta, kad nepavyks išaiškinti, kuris stipresnis, tuomet garsiai riaumodami jie atsitraukia.

Bet jei varžovų jėgos nelygios, tai jau po pirmų susirėmimų silpnesnysis sprunka kiek turi jėgų šalin, o stipresnysis dar paprastai jį vejasi keliolika metrų ir paskui garsiai garsiai užbaubia.

Kartais dvikova baigiasi vieno iš varžovų žūtimi, o jei kovojančių patinų ragai susikabina, gali žūti ir abu taurieji elniai.

Įdomu, kad patinai per rują nesimaitina ir netenka net ketvirčio kūno svorio. Ir visa tai tik dėl patelių.

Na, o tauriųjų elnių **patelės patinus renkasi pagal balsą**: seno stipraus patino riaumojimas žemas, gergždžiantis, jauno – aukštas ir aiškus. Kuo daugiau patelių turi patinas, tuo garsiau jis baubia.

Visą mėnesį taurieji elniai taip šėlioja kasnakt. Tik patekęjus saulei pamažu rimstančius šių žvėrių tuoktuvių garsus nustelbia lapus gainiojantis vėjas, pamiškių keliais užiantys automobiliai ir laukuose burzgiančys traktoriai.

o tu ar girdėjai, kaip baubia taurieji elniai?

PAMOKOS PĖDSEKIO MOKYKLOJE

– Vienas, du, trys... Šimtas, – susikaupęs Pitas kažką įtemptai skaičiavo ir rašė ant drebulės lapo. Ir net nepajuto, kaip Tutė pritykinusi sustojo jam už nugaros ir tyčia pastorintu balsu tarė:

– Du, trys... ir iškart šimtas? Kaip?..

– Aaaaaa! – suspigo Pitas. – Kad tave šeškas! Tute! Argi gražu draugus gąsdinti?!

– Negražu, Pitai. Bet užtat kaip smagu! Be to, naudinga. Ir ne man, o tau naudinga – šitaip užsimiršti atviroje vietoje! Nagi, pasakyk, ką ten skaičiavai taip susikaupęs.

– Rašiau verslo planą, – nenorom prisipažino peliukas. – Bet dar nebaigiau.

– Oho! – nustebo pelėdžiukė. – Na... Ir koks tas planas?

– Auginsiu vynuoges! Skinsiu derlių, spausiu sultis... Pardavinėsiu. Ir tave pavaišinsiu.

– Tu? Vynuoges? O bent žinai, kad tam reikia gauti vynuogienojų?

– Be abejo, kas nežino. O geriausia tai, kad mūsų miške... – Pitas apsidairęs pasistiebė Tutei prie ausies. – Mūsų miške jau auga vynuogės! Žinai, klimato atšilimas ir visa kita...

– Visa kita... – pakartojo Tutė. – Betgi vargu, Pitai. Gal tu susapnavai?

– Netiki??? – Pitas net įsižeidė dėl tokio draugės nepatiklumo, bet staiga pridūrė: – Na, gerai. Eime, parodysiu tau. Bet niekam nė šiušt.

Sek
paskui mane.

Sutarta.
Nė šiušt.

– Kaž... kažkur čia... – sustojo peliukas miško aikštelėje, kur buvo nuvirtę keletas pūvančių stuobrių. – Aaaa, štai čia!

– Kaip tai čia? – neištvėrė Tutė. – Jos ką, ant stuobrio auga tos tavo vynuogės?

– Taip. O ką? Štai, – bedė į vieną iš stuobrių peliukas. – Pažiūrėk, kokios gražios, mėlynos. Turbūt jau visai sunokusios.

– Ak, Pitai, – atsiduso Tutė. – O tu bent bandei jų paragauti?

– Nebuvo kada. Skubėjau verslo plano rašyti.

Tai gal dabar
paragausi?

Gera mintis, Tute!
Tuoį krimstelėsiu.

Nieko nelaukdamas peliukas čiupo vieną apvalų it prisirpusi uoga atrodantį rutuliuką ir suleido dantukus:

– Fui! Fui, fui! Kokia čia bjaurastis?

– Oi, Pitai!... – nusišypsojo Tutė. – Taigi, čia ne vynuogės. Tai organizmai, vadinami gleivūnais. O tu ką tik krimstelėjai gleivūno vaisiakūnio.

– Gleivūnai?.. – nusiminė peliukas. – Vaisia-kūnio?.. Kaip grybo?

– Taip, Pitai. Tik gleivūnai – visai ne grybai. Tai dirvožemyje, miško paklotėje ar pūvančioje medienoje gyvenančios amebos. Kai sąlygos palankios, dvi amebos ląstelės susijungia ir pradeda daugintis, o tada žemės paviršiuje pasirodo plazmodis, kuris ir sukuria gleivūno vaisiakūnį. Taigi, gleivūnai – tikrai ne grybai. Ir juo labiau ne vynuogės. Jau vien dėl jų dydžio negalėjai šitaip apsigauti. Pažiūrėk, kokie jie mažutukai, – paaiškino Tutė.

– Bet... bet kaipgi mano verslas?.. – Peliukas dar labiau nusiminė.

– Sugalvosi kitą verslo planą, – paguodė draugą Tutė. – Ir aš tau padėsiu.

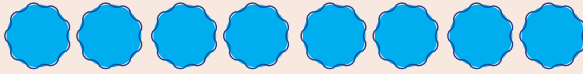
Pitas staiga sustojo.

– Tute! – suraukęs kaktą atsisuko į pelėdžiukę peliukas. – Tute, bet juk tu žinojai!

– Ką žinojai? – nekaltai pasiteiravo Tutė.

– Kai liepei man paragauti, juk žinojai, kad ragauju ne vynuogės!!! Tu ži-no-jai!!! – ir Pitas nusivijo kikenančią pelėdžiukę miško keliuku.

AŠ ESU

TUTĖS
užduotėlė

1

Pažįsti šiuos gyvūnus? Nuostabu. Tuomet bus nesunku pasakyti, kuris kokius pėdsakus paliko.

Jei abejoji, pasitikrinti, ar nesuklydai, tau padės takeliai, vedantys nuo gyvūnų iki pėdsakų. Kai jau išsiaiškinsi, kur kurio gyvūno pėdsakai, sudėk iš eilės raides, esančias prie pėdsakų, ir surašyk į apskritimus viršuje. Tai ir bus užduotėlės atsakymas.

Kas tas slapukas?

Kartais gyvūnai sugeba taip pasislėpti, kad net ir žinant, jog tam tikroje vietoje jie iš tiesų yra, vis tiek sunku juos pamatyti. Labai įdėmiai pažiūrėk į nuotrauką ir surask medyje tupintį gyvūną. Šis gyvūnas yra šiltakraujis, turi vieną porą raudonų kojų, jo kūną dengia ne kailis. Gyvena žmonių kaimynystėje, gaudo varles, gyvates ir kitus smulkius gyvūnėlius. Jo pavadinimą sudaro du žodžiai. O kai šį gyvūną rasi nuotraukoje ir iš pateiktų užuominų atpažinsi, jo pavadinimą įrašyk į atsakymų skyrelį.

Didžiažiedžių

Kai žiedais apsipila rusmenės, prieš jų grožį nublanksta daugybė ryškiažiedžių gėlių.

Ir kaipgi kitaip: net pasvirusios nuo žiedų gausos gražuolės atrodo tarsi varpinių bokštai, prikabinęti paauksuotų varpelių. Regis, pūstels vėjas – ir rusmenių varpeliai švelniai suskambės.

Rusmenių bokštai kyla net iki pusantro metro aukščio. Įspūdingais žiedais augalai dabinasi nuo birželio iki rugpjūčio. Ant vieno stiebo gali sužydėti ir kelios dešimtys varpelių.

Rusmenės – mėgstamos gėlininkų darželių gėlės, bet jų gali išvysti ne tik prie namų. Lietuvoje savaime paplitusi **didžiažiedė rusmenė**. Ši gražuolė irgi ne iš mažųjų – stiebiasi iki metro aukščio.

Didžiažiedės rusmenės apyretės – dažnesnės Pietų ir Vidurio Lietuvoje, o šiaurinėje dalyje neauga. Šios gražuolės nemėgsta paunksnės. Jei pasiseks, jų gali aptikti šviesiuose lapuočių ir mišriuose miškuose, miško aikštelėse, pamiškėse.

rusmenių bokštai

Visos rusmenės, ir auginamos gėlynuose, ir savaime augančios miškuose, nuodingos, ypač vaikams ir augintiniams. Jei tokią gražuolę pamatysi miške ar gėlyne, šiukštu neliesk jos. O štai pasigrožėti šia gėle ar nufotografuoti ją, žinoma, gali.

Didžiažiedės rusmenės, kaip galima spėti iš pavadinimo, žydi dideliais žiedais. Jų vainikėliai – iki 5 centimetrų ilgio. Kai prasiskleidžia didžiama rusmenės varpelis, ji atrodo tik dar įspūdingiau.

Rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais gražiuosius rusmenių varpelius pakeičia sėklų dėžutės. Sėkloms subrendus, dėžutės prasiseria ir pažeria derlių. Mažutes, nė milimetro nesiekiančias, sėklas pagauna ir išnešioja vėjas. Iš sėklų išauga nauji augalai.

Rusmenės turi daug gydomųjų savybių. Šių gyduolių nuoviru vilgoma išberta oda, žaizdelės. Jų preparatais gydomos įvairios ligos. Tik reikia žinoti, kad rusmenės tokios nuodingos, jog netinkamai jomis gydantis galima prišaukti mirtį. Todėl negalima gydytis patiems ir visuomet reikia laikytis gydytojų nurodymų.

Gabija – senovės lietuvių ugnies deivė

Ir dabar populiarus mergaitės vardas Gabija – gal ir tu turi draugę ar giminaitę tokiu vardu. O ar žinai, iš kur tas vardas kilęs? Jei teko išgirsti panašų užsienietišką vardą, tai greičiausiai buvo Gabrielės trumpinys. O štai Gabija – lietuviškos kilmės, šiuo vardu mūsų protėviai vadino namų ugnies, židinio deivę.

Ugnis senovėje buvo itin vertinama ir gerbiama. Namuose degančios ugnies žmonės niekada neužgesindavo, o nakčiai apžarstydavo pelenais. Po tais pelenais karštos žarijos puikiausiai išbūdavo iki ryto, o prasidėjus naujai dienai iš jų vėl įpūsdavo ugnį. Manoma, kad iš tokio ugnies apžarstymo pelenais – apgaubimo – ir kilęs Gabijos (ugnies gaubėjos, saugotojos) vardas. Būdavo sakoma, kad taip apžarstant ugnį pelenais namų Gabijai klojamas patalas.

Gabijos buveinė yra pats ugnia- kuras.

Jai buvo nuolat aukojama ir deivė noriai tas aukas priimdavo.

Kas dieną, kai šeimnininkė gaminavo maistą, nepamiršdavo ir ugnies: ant jos padėdavo gabalėlį ruošiamo maisto ar užberdavo druskos. Gabijai reikėję ir nusiprausti, todėl šalia žmonės padėdavo katilėlį su vandeniu. Kaskart bendraujant su Gabija būdavo sakomos trumpos maldelės. Tikėta, kad Gabiją svarbu pasotinti aukomis, kad ji neįsižeistų ir nepradėtų rūstauti.

O kas nutinka ugniai rūstaujant, juk visi puikiai žinome. Norint apsisaugoti nuo gaisro, ugnį reikėjo gerbti, nedeginti nešvarių dalykų, vadinti ne ugnimi, o Šventa Gabija.

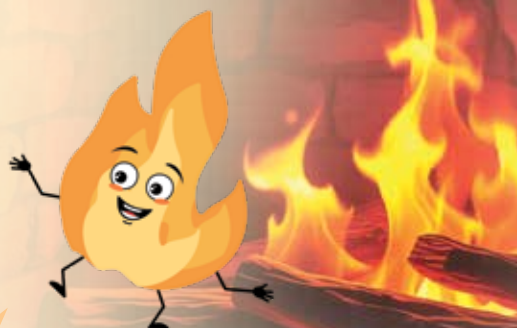

Kūlimo pabaigoje lietuviai švęsdavo Gabjaujos šventę.

Per ją kai kur buvo garbinamas vyriškosios lyties dievas Gabjaujis, jam aukojamas gaidys. Įvairiuose šaltiniuose minima ir Gabjauja – jaujos* ugnies dievybė. Įdomu, kad prieš aukojimą gaidį laikydavo pavožtą po puodu. Ar kartais ne šio papročio pėdsakas mūsų dabartinėje kalboje yra pasakymas „raudonas gaidys“? Juk būtent taip neretai įvardijama ugnis.

** Jauja – specialios paskirties ūkinis pastatas, kuriame džiovindavo linus.*

Vis kitos ugnies dievybės buvo žinomos daugelyje Europos tautų. Ugnį gerbė ir visi senovės baltai. Lietuviai turėjo Gabiją, o štai latviai to vardo neminėdavo. Jų ugnies deivė buvo vadinama tiesiog Ugnies Motina. Latvių sakmėse pasakojama, kad Ugnies Motina turi savo takus. Ir jei netyčia ant tokio tako pastatysi namą ar kitą pastatą, jį neišvengiamai sunaikins gaisras.

Apie Gabiją žinome iš šešiolikto amžiaus šaltinio – Jono Lasickio veikalo „Apie Žemaičių dievus“. Dar ji vadinama „Motina Gabija“, „Peleno* Gabija“. Vienas iš pirmųjų prūsų istorikų Matas Pretorijus septynioliktame amžiuje aprašo krosnies statymą ir ugnies įkūrimą kaip vieną iš pagrindinių naujų namų įšventinimo ritualų. Ir vėl pažvelkime į savo dabartinę kalbą: kas gi yra *įkurtuvės*, *įsikūrimas*? Taip, tai apsigyvenimas naujuose namuose. Žodis *kurti*, *įkurti* artimai susijęs su ugnimi. Ugnį lietuviai kūrendavo namų centre, vėlesniais amžiais ugniakuras patrauktas į kurį nors namo kampą ir pridengtas stogeliu iš karnų** ir molio.

* Pelenas – senovinis ugniakuro pavadinimas.

** Karna – apatinis medžio (dažniausiai liepos) žievės sluoksnis.

NEI gyvatė, nei ŽUVIS

Šis gyvūnas tikrai gana keistas. Ir ne tik dėl to, kad iš pirmo žvilgsnio panašus į gyvatę. Nesunku atspėti ir kodėl gavo tokį keistą pavadinimą – **žalčiagalvis**.

TAPATYBĖS KORTELĖ

PAPRASTASIS ŽALČIAGALVIS

Mokslinis vardas

CHANNA ARGUS

Klasė

STIPINPELEKIŲ ŽUVŲ

Šeima

ŽALČIAGALVINIŲ

Gyvenamoji vieta

Savaime paplitę Rytų Azijoje, Amūro ir piečiau esančių Kinijos didžiųjų upių baseinuose.

Paprastojo žalčiagalvio kūnas ilgas, padengtas pitono rašto žvynais, o galva iš tiesų primena gyvatės galvą. Bet tai žuvis.

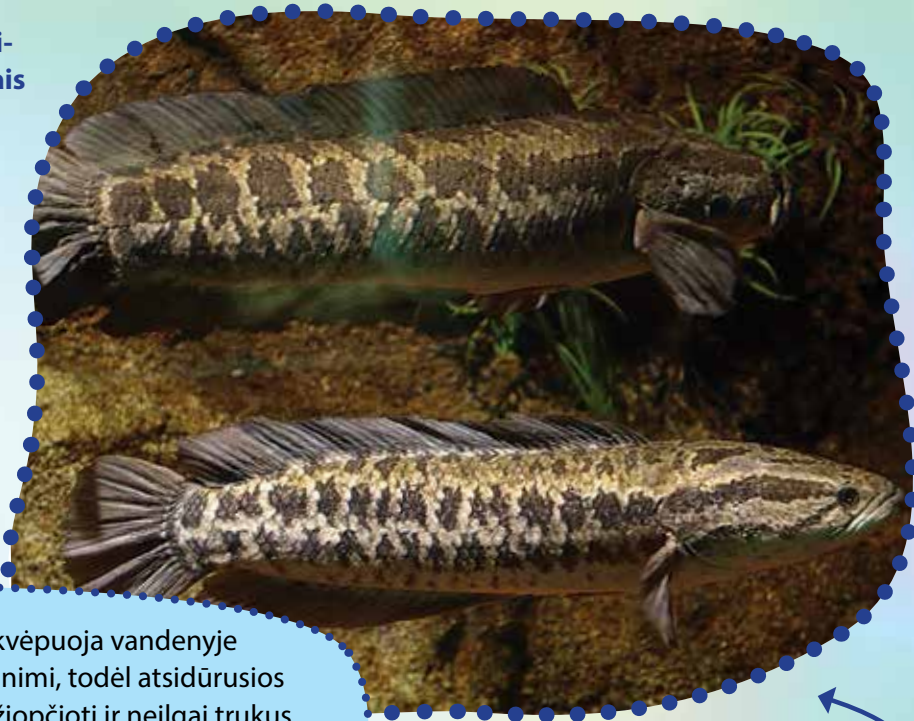
Šios rūšies žuvis gali užaugti iki metro ilgio. Gyvena gėluosiuose vandenyse – upėse, ežeruose ir tvenkiniuose.

Išgyvena nuo 0°C iki 30°C temperatūros vandenyje.

Paprastieji žalčiagalviai – plėšriosios žuvis. Minta kitomis žuvimis, gaudo vėžiagyvius, varles, mažus roplius, kartais į jų nasrus pakliūva ir nedideli paukščiai bei žinduoliai.

Nors šios žuvys vadinamos paprastaisiais žalčiagalviais, bet toli gražu nėra paprastos. Jau vien dėl to, kad, skirtingai nei dauguma žuvų, gali kvėpuoti atmosferos oru ir kaip gyvatės šliaužti žeme.

Didžiuma žuvų kvėpuoja vandenyje ištirpusiu deguonimi, todėl atsidūrusios sausumoje ima žiopčioti ir neilgai trukus nugaišta. O žalčiagalviai gali kvėpuoti iš oro gaunamu deguonimi. Negana to, **sausumoje jie gali išgyventi net iki keturių dienų, jeigu tik išlieka drėgni.**

Be vandens gali išverti iki keturių parų.

Paprastieji žalčiagalviai, atsidūrę sausumoje, geba nušliaužti nedidelį atstumą. Taip šios žuvys gali pačios pasiekti naujus vandens telkinius ir nesunkiai plisti naujose vietose.

Tai labai vislios žuvys. Neršia tarp tankių vandens augalų kelis kartus per vasarą. Patelė per metus **išneršia iki 100 tūkstančių ikrų**, todėl paprastieji žalčiagalviai greitai dauginasi. Įdomu, kad tėvai mailių saugo.

Lietuvoje paprastieji žalčiagalviai negyvena. Jų namai – Rytų Azijoje, Amūro ir piečiau esančių Kinijos didžiųjų upių baseinuose.

<https://www.tagmyfish.net/species/osteichthyes/teleostei/anabantiformes/channidae/channa/channa-argus/>

ELNIŲ BAUBIMAS, ŽYGLIAI SU MIŠKININKAIS IR STUMBRIUKŲ VARDYNOS!

Miškininko dienos renginiai

Ar kada girdėjote, kaip rudenį baubia elniai? Kokį vardą būtumėte išrinkę šiemet gimusiam stumbriukui? O gal esate žygiavę miškais ir pelkėmis kartu su miškininkais ir sužinojote daug miškuose slypinčių paslapčių?

Nuo 2000 metų rugsėjo mėnesio trečiąją šeštadienį Lietuvoje minima Miškininko diena. Kasmet Valstybinių miškų urėdijos miškininkai šią dieną kviečia švęsti kartu.

Šiemet Miškininko diena buvo švenčiama visą rugsėjį.

Vyko daugiau nei 30 renginių visoje šalyje. Miškininkai kvietė kartu žygiuoti pelkėmis, draustiniais, išskirtinėmis gamtos buveinėmis ir pažintiniais takais. Žygių metu dalyviai grožėjosi miškais, juose slypinčiais lobiais, bendravo su miškininkais, kurie daug pasakojo apie mišką ir miškininkų veiklą.

Mažeikių, Šilutės ir Ukmergės regioninių padalinių miškininkai kvietė geriau pažinti miško karalius taukruosius elnius ir pasiklausyti, kaip jie baubia. **Tokia galimybė būna tik kartą per metus**, prasidėjus rujos laikui, kai elnių patinai vilioja pateles. Tuomet miškuose aidai nepaprastos elnių serenados.

Panevėžio regioninio padalinio miškininkai pakvietė į didžiulę šventę Pašilių stumbryne, kur jau daug metų rengiamos **stumbriukų vardynos**! Rugsėjo 24-ąją į stumbryną sugužėjo beveik 400 vaikų!

Ši šventė – labai graži tradicija, prie kurios kasmet prisijungia jaunieji miško bičiuliai ir mokiniai, vaikų darželių auklėtiniai ne tik iš Panevėžio, Uptės, Kauno, bet ir iš kitų Lietuvos miestų. Vardynose dalyvavusiems vaikams buvo patikėta išrinkti vardą neseniai atsivestam stumbrui. Visi stumbrukų vardai turi prasidėti raidėmis „Gi“. Praėjusiais metais stumbryne buvo atsivesti du stumbrukai, kuriems iš vaikų siūlytų vardų, traukiant burtus, buvo išrinkti Gilmino ir Gibradimo vardai. Na, o šiemet neseniai pasaulį išvydusį stumbruką vaikai pavadino Gigantu!

Vardynas šventė ir patys stumbryno gyventojai.

Iš atsivežtų daržo gėrybių vaikai jiems pagamino didelį tortą ir daržo skanėstais vaišino didžiuosius stumbrus. Renginio metu ir didelius, ir mažus linkmino animatoriai, kviečiantys žaisti miško žaidimus, pūsti milžiniškus burbulus, skanauti miškininkų pagamintos arbatos, kepti ant laužo zefyrus.

Biržų, Nemenčinės, Raseinių ir Šalčininkų regioninių padalinių miškininkai visus **kvietė į miškų švarinimo talką**. Miškininkai džiaugėsi, kad vaikai noriai atvyksta į mišką ir čia ne tik smagiai leidžia laiką, bet ir padeda miškininkams rinkti šiukšles, domisi, kaip puoselėti ir prižiūrėti miškus.

Miškininko dienos proga **netrūko ir įdomių ekskursijų, edukacijų, turnyrų**. Mokiniai lankėsi „Girios aide“ Druskininkuose, miško informacijos centre Kazlų Rūdoje, atvirų durų dienoje Kretingos regioniniame padalinyje. Na, o Švenčionių regioniniame padalinyje jaunieji miško bičiuliai jėgas išbandė naujame virtualiame grybavimo turnyre!

Ir kitąmet darželinukų, mokinių, jaunųjų miško bičiulių ir kitų vaikų miškininkai lauks Miškininko dienas skirtuose renginiuose.

Iki pasimatymo miške!

Parengta pagal Valstybinių
miškų urėdijos informaciją

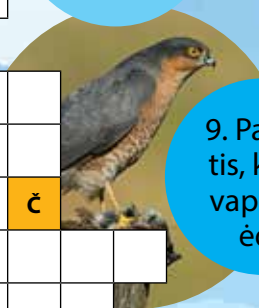
--	--	--	--	--	--	--	--	--

4. Paukštis
kuris męga

[illegible]

9. Pa
tis, k
vap
è

8. Va-

3. Paukš- tis, kuris žuvis ēda

Stumbriuko Giganto užduotėlė

TUTĖS
užduotėlė

4

Kasmet Pašilių stumbryne rugsėjį švenčiamos stumbriukų vardynos – gamtą mylintys vaikai kviečiami išrinkti vardą tais metais stumbryne atsivestam stumbrės mažyliui. Šių metų stumbriukas pavadintas Gigantu. Ir ne šiaip sau: juk stumbrai – tikrai nemaži gyvūnai. Stumbriukui Gigantui ir

Tutei labai smalsu, ką tu žinai apie mūsų šalyje gyvenančius stumbrus. Atsakyk į aštuonis klausimus.

Prie jų pateikta po tris atsakymus. Jeigu pasirinksi teisingus atsakymus, iš šalia jų esančių raidžių perskaitysi žodį. Įrašyk jį į langelius apačioje. O ką sužinojai, pranešk Tutei.

1. Kokiuose miškuose gyvena stumbrai?

B – lapuočių miškuose
V – pelkėse
R – sausuose pušynuose

2. Kiek stumbriukų per metus atveda viena patelė?

U – du
A – vieną
O – tris

3. Kaip gyvena stumbrai?

K – stumbrai – vienišiai, visada gyvena pavieniui
L – poromis
I – bandomis, tik patinai nerujos metu klajoja pavieniui arba po 2–3

4. Kas vadovauja stumbrų bandai?

G – seniausias stumbras patinas
M – stipriausias stumbras patinas
K – suaugusi patelė, dažniausiai stumbrė su jaunikliu

6. Ar stumbrai turi ragus?

J – tik patinai turi
E – tik patelės turi
T – turi ir patinai, ir patelės

5. Baik teiginį – mūsų miškuose stumbras yra...

Š – didžiausias žvėris
Y – pikčiausias žvėris
Ž – smalsiausias žvėris

8. Ar senovėje Lietuvoje gyveno stumbrai?

S – taip, senovėje jie gyveno Lietuvoje
A – ne, jie buvo paplitę tik Afrikoje
Ė – ne, nes jie tik neseniai buvo atrasti

7. Ar stumbrai meta ragus kaip elniai, danieliai, stirnos ir briedžiai?

G – taip, stumbrai ragus meta
O – stumbrai ragus meta, tik ne kasmet
Ū – ne, stumbrai ragų nemeta

Nepaisant dydžio, stumbrai yra

gyvūnai. Suvokę, kad prie jų artinasi žmogus, deda į kojas.

LIETUVOS
STUMBRAI

Nori daugiau sužinoti apie nuostabiuosius mūsų miškų galiūnus? Pavartyk „Lututės“ knygelę „Lietuvos stumbrai“.

Knygelės ieškok
www.knygutes.lt

KAS GYVENA INKILE?

Lietuvoje kasmet miškininkai, moksleiviai ir gamtos mylėtojai pakabina tūkstančius inkilų uoksiniams paukščiams. Tikriausiai ir tu ne vieną inkilą jau iškelei. Bet jei manai, kad šiuose nameliuose apsigyvena tik paukščiai, na, dar šikšnosparniai... labai nustebsi.

Inkilai gali tapti puikiausiu būstu ne tik paukščiams ir šikšnosparniams, bet ir graužikams, taip pat vabzdžiams bei kitiems bestuburiams gyvūnams.

Taigi, kas gyvena inkile?

Rudenį, kai daugeliui pas mus perinčių uoksinių paukščių inkilai tampa nebereikalingi, jų nuomininkėmis mielai tampa **lazdyninės miegapelės**.

Šios mielos išvaizdos juodaakės graužikės įpratusios sukti uždarus rutulio pavidalo lizdus su landa šone. Apsigyvenusios inkiluose lazdyninės miegapelės taip pat dažniausiai pasiruošia lizdus, bet gali patogiai įsikurti ir po vasarą nameliuose perėjusių paukščių gūžtomis.

Didžioji miegapelė

Inkiluose lazdyninės miegapelės gyvena tol, kol sukaupia reikiamą riebalų atsargų kiekį. Rugsėjo pabaigoje–spalio pradžioje priaugę svorio ir pakankamai riebalų sukaupę žvėreliai laikinus būstus palieka ir persikelia į natūralias žiemojimo vietas. O žiemoja lazdyninės miegapelės lizduose, kurie dažnai būna beveik žemės paviršiuje, po samanų ar miško paklotės sluoksniu.

**Lazdyninė
miegapelė**

Rugsėjui baigiantis, didžiosios miegapelės palieka inkilus ir keliauja į žiemojimo vietas. Dažniausiai jos žiemoja įsirausios į žemę, 30–50 centimetrų gylyje.

Jų žiemos įmygis tęsiasi apie 6 mėnesius. Atėjus pavasariui, lazdyninės miegapelės neretai vėl persikelia į inkilus.

Į inkilus mielai susikrausto ir **didžiosios miegapelės** – didžiausios iš visų pasaulio miegapelių. Šiuose būstuose jos taip pat gyvena tol, kol sukaupta pakakamai riebalų atsargų žiemai. Jeigu stiprus vėjas ar kas kitas namelį pajudina, viduje esanti didžioji miegapelė būna labai nepatenkinta ir skleidžia garsą, panašų bičių zyzimą. O juk niekas nenori būti pavaišintas įpykusios bitės geluonimi. Tai gudruolės!

Inkiluose apsigyvena ir kitos Lietuvoje aptinkamos miegapelės – ažuolinė bei miškinė. Visos miegapelės – naktiniai gyvūnai, todėl dienomis inkilai joms praverčia ir kaip patogios slėptuvės.

Kartais dėl inkilų miegapelės kovoja. Su kuo? Su paukščiais. Dažniausiai šią kovą laimi miegapelės. Tik didžiosios zylės kai kada geba miegapelėms kailį iškaršti ir apsiginti.

**Didžioji
miegapelė**

TUTĖS ŽODYNĖLIS

Gamtos pasaulyje, kaip ir kitose mokslo srityse, gausybė nežinomų, keistų ar tiesiog neįprastos reikšmės žodžių. Taigi, Tutė kviečia patyrinėti su gamtos mokslais susijusius terminus ir atskleisti dar daugiau gamtos paslapčių.

ARACHNOFÒBIJA

Arachnofobija yra vorų baimė: graikiškai *arachne* reiškia „voras“, o *fobos* – „baimė“. Ši baimė yra priskiriama prie labiausiai pasaulyje paplitusių baimių. Tik įsivaizduok, kas trečia moteris ir kas penktas vyras bijo vorų. Įdomu, kad paaiškinti, kodėl žmonės bijo vorų, yra sunku. Vovai – labai seniai žemėje gyvenantys gyvūnai. Seniausios suakmenėję vorai – keleto milijonų metų. Iš suakmenėjusių vorų matyti, kad per milijonus metų vorai nelabai pasikeitė. Ir senovėje jie nebuvo nei didžiuliai milžinai, nei pavojingesni negu šiandien. Vadinasi, žemėje nebuvo gigantiškų vorų, galėjusių žmogui mirtinai įkąsti. Taigi, kodėl žmonės bijo vorų ir kada ši baimė atsirado – iki šiol paslaptis.

MIMIKRIJA

Mimikrija (gr. *mimikos* – „mėgdžiojamasis“) – tai reiškinys, kai organizmas savo spalva ir forma yra panašus į kitos rūšies organizmą arba negyvą daiktą. Kitaip tariant, gyvūnas, augalas ar kitas organizmas apsimeta kuo nors kitu. Toks savitas prisitaikymo būdas gyvūnams padeda išgyventi, suklaidinti medžiojamą grobį, augalams prisivilioti vabzdžius.

Kai kurių rūšių atogrąžų medžiuose gyvenančios varlės, kad jų nepastebėtų kiti gyvūnai, nejudėdamos primena prilipusį paukščio išmatų gabalėlį. Daug vabzdžių, neturinčių kitų apsaugos priemonių, yra panašios spalvos kaip ir skaudžiai geliantys vabzdžiai, pavyzdžiui, nepavojingos žiedmės yra panašios į vapsvas. O štai nemažai vabzdžių vikšrų apsimeta augalais.

Surask vikšrą!

Ar gyvūnai sloguoja?

Kai atvėsta oras, kartais ima ir prikimba sloga. Tuomet geriame arbatą su medumi ir stengiamės kuo greičiau neprašytos viešnios atsikratyti. O štai jūrų paukščiai sloguoja nuolatos. Ir vėsus oras dėl to visai nekaltas.

Kirai, žuvėdros, albatrosai, audronašos ir kiti jūrų sparnuočiai daugybę mėnesių skraido virš sūrių bangų ir neturi kur atsigerti gėlo vandens. Tokio, kaip tu geri, – be druskos. Tai gal jie apskritai negeria? Juk sūrus vanduo visai negardus, be to, juo galima netgi apsinuodyti.

Ilgai buvo manoma, kad jūrų paukščiai apsieina be vandens. Juk net ir peri jie jūrų pakrantėse, kur dažnai nėra nei ežerų, nei upių. Tačiau mokslininkai išsiaiškino, kad šie sparnuočiai geria... kartų ir druskingą jūros vandenį. O neapsinuodija tik todėl, kad turi sūrų vandenį gėlinančias liaukas!

Šios **liaukos veikia kaip vandens filtras**. Gal net ir tu panašų filtrą turi namuose. Paukščių liaukos atskiria karčias ir sūrias vandens priemaišas, kurios išbėga pro snapą esančias skylutes.

Dėl pro snapo skylutes kapsinčio vandens mums atrodo, kad jūrų paukščiai nuolatos sloguoja. O iš tikrųjų taip jie **atsikrato kenksmingų priemaišų ir troškulių malšina gėlu vandeniu**.

Įdomu, kad be sūraus vandens jūrų paukščiai neišgyventų. Zoologijos soduose laikomiems šiems sparnuočiams prižiūrėtojai duoda tik sūraus vandens.

Poetas **Pranas Raščius** (1932–1987)

labai mėgo gamtą, visuomet mielai joje leisdavo laiką. Pasak poeto bičiulio rašytojo Juozo Požėros, „nėra turbūt Aukštaitijoje ar Dzūkijoje upės ar upokšnio, kur dešimtimis ir šimtais kartų būtų nesilankęs poetas. Jis gerai pažinojo ne tik kiekvieną, net patį mažėliausią upokšnio vingį, bet ir kiekvieną akmenį, pūpsantį vagoje. Ir iš kiekvienos išvykos sugrįždavo su turtingu laimikiu – eilėraščio posmu ar taikliai pastebėta subtilia poetine detale...“ Pranas Raščius rašė ir vaikams. Tutė kviečia ir tave pasidžiaugti poeto eilėmis.

KAI VISI DIRBA

- Skruzdėlyte,
kur skubi?
- Rinkti amarų.
- Ką, lietuti,
tu skalbi?
- Šaką jovarų.

- Kėkšte,
ką snape turi?
- Gilę:
Tuoį aš ją
pasodinsiu pagiry,
kur tuščia veja.

– Ką, bitele,
tu neši?
– Medų iš šilų.
– Ką, geny,
veiki pušy?
– Drevelės kalu.

– Pasakyk,
drevelės kam?
– Zylėms ir strazdams,
o dažnai –
ir man pačiam,
ir margiems vaikams.

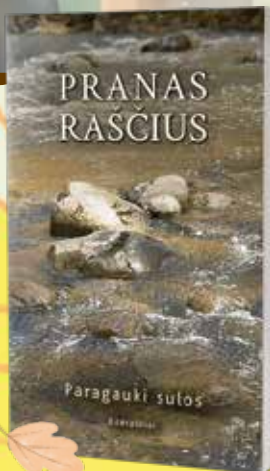
Tai ir aš
nedirbdama
būti negaliu.
– Eisiu sodan
su mama
laistyti gėlių.

PIEVELĖJE

Prie upelio kranto
atlėkė Dalytė,
kur ne kartą bandė
drugelius pavyti...

Ir staiga sutriko:
kas gi atsitiko?! –

Išknista pievelė.
Gal šernai ieškojo
vabzdžio ar šaknelės,
ar kitokio nieko?
...Ne, šernai nebuvo
čia įkėlę kojų. –
Tai žvejys ieškojo
visą dieną slieko.

Patiko Prano Raščiaus eilėraščiai?

Užsuk į poeto kūrybai sukurtą svetainę
www.paragaukisulos.lt, kur gali ne
tik paskaityti, bet ir paklausyti jo eilių

Arba įsigyk naujausią Prano Raščiaus poezijos
rinktinę „Paragauki sulos“ **www.knygutes.lt**

ĮDOMYBĖS APIE GRYBUS

Girdėjai posakį: dygsta kaip grybai po lietaus? Šis posakis ne iš piršto laužtas. Jeigu gerai palyja ir pakankamai šilta, miškuose neretai grybai tikrai pasipila tarsi iš gausybės rago. Dėl to daugelis žmonių įsitikinę, kad grybai auga be galo greitai.

Bet ar tikrai?

Juk tai, ką vadiname grybu, tai, ką išrovę dedame į krepšius, yra tik antžeminė grybo dalis. Ši dalis vadinama vaisiakūniu. Jeigu sąlygos yra tinkamos – užtenka drėgmės ir šilumos, grybų vaisiakūnis iš tiesų auga greitai. Per parą raudonviršio arba baravyko kepurėlė gali užaugti nuo 1,5 iki 5 centimetrų skersmens.

Tačiau vaisiakūniai susidaro iš mums nematomos grybienos, išsiraizgiusios po žeme. O ji pradeda augti pavasarį, ir tik po kelių mėnesių užsimezga vaisiakūniai ir išlenda iš po žemių.

**Tikrinis
baravykas ▼**

Grybų vaisiakūniai dygsta su didžiule jėga. Kartais, liūsdamas į žemės paviršių, **grybas geba pakelti kilogramo ar net didesnį svorį.**

**▲ Aitrusis
pušynbaravykis**

Ir grybų įvairovė yra labai labai didelė. **Lietuvos miškuose žinoma per 7 tūkstančius grybų rūšių.** O didžiausiame mūsų šalies grybų pažinimo vadove jų aprašyta vos dešimtadalis – 750.

**Piktoji
ūmėdė ►**

▲ **puokštinė kelmabudė**

Kodėl tik tiek? Ogi todėl, kad grybų pasaulis be galo įvairus ir galima rinkti tik tuos valgomuosius grybus, kuriuos labai labai gerai pažįsti. Juk yra tiek daug nuodingų grybų.

Valgomųjų grybų dar mažiau – apie 400 rūšių. Tačiau **į krepšelius** dažniausiai **grybautojai deda tik apie 30 grybų**, augančių mūsų miškuose.

▼ **paprastasis kelmutis**

▼ **smailiakepurė musmirė**

Lietuvos miškuose auga daugiau kaip 100 rūšių nuodingųjų grybų. Kai kurie iš jų yra itin panašūs į valgomuosius, tad nepatyrusiam grybautojui nesunku apsirinkti.

Kartais per klaidą krepšeliuose atsiduria aitrusis pušynbaravykis, piktoji ūmėdė, baltasis baltikas, ašarojančioji jaunabudė, vietoje valgomų paprastųjų kelmucių prisirenkama nuodingų puokštinių kelmabudžių.

Nuodingiausios mūsų miškuose yra žalsvoji ir smailiakepurė musmirės.

Taigi, į krepšelį galima dėti tik tuos valgomuosius grybus, kuriuos labai gerai pažįsti.

žalsvoji musmirė

PADEK EŽIENEI!

Šventē būrelis vaiku gimtadienī miške. Atšventē, prisilinksmino, skanaus torto prisivalgē. Tik po gimtadienio – štai... Ant žemēs voliotis liko balionai. Atējo vakaras. Miško aikštelēje pasirodē ežių šeimyna.

– Vaje! – nustebo ežienē. – Kaip baisu, koks... neatsakingumas! Pakils vējas, nuneš balionus į pievelę, o ten jie anksčiau ar vėliau sprogs. Suēs sprogusį balioną stirniukas, jam pilvelį skaudēs. Jei tortu išteptas, dar ir varna praris! Paukščiui tai labai pavojinga. O dar baliono skiautē ims ir įkris į spyglius... ežiukai!

– Kaip baisu, koks ne-at-sa-kin-gu-mas! – pakartojo ir ežiukai. Ir ėmēs ežienē sunkauso darbo. Turbūt žinai, kokio spygliuočio spygliai miške aštriaus. Žinojo ir ežienē. Pasiēmē kadagio spygliuką ir ėmēs balionus sprogdinti, kad vējas jų neišnešiotų. Paskui paprašys voverių, kad surinktų skiautes ir nuneštų į pamiškę, žmonėms. Šekit, pasiimkit, kas jūsų!

Ežiukai kaip galėdami ežienei padėjo. Jei tau rūpi gamta,
padėk ir tu. Atskirai surink raideles:

- ežiukų nešamas,
- ant lapų sutūpusias,
- voverių laikomas
- ir už balionų užsiglaudusias.

Pasuk galvelę ir iš jų sudėk po žodį. Pavyko? Ką perskaitei?
Tutė tai žino, bet primink jai!

1 Kurklis labirintas

Kurklis urveliai siauri,
maždaug piršto storio

2 Okapijos sudoku

Kai mama okapija kviečia savo
mažylį, atrodo, kad ji kosti

3 Tutės sapnas

Raganosis, elnias, lokys
(meška), drugelis

4 Menu menu mįslė,

mįslė keturgyslė
Lapė

5 Rebusas

Žąsys išgelbėjo Romą

NEžinojai?

**Kai kurie grybai
šviečia tamsoje.**

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

1

2

3

4

5

6

Su paukščių
balsų įrašais ir
patarimais, kaip
gaminti inkilą
ir kaip į savo sodybą
ar kaimynystę prisi-
vilioti pelėdą!

Kaip prisivilioti PELĘDĄ

Lututė

2024 m. Nr. 9 (234)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
Redaktorė Inesa Oranskytė
Numerį rengė Romualdas Barauskas,
Aušra Tamošiūnienė, VšĮ „Saulašarė“
Dizainerė Kristina Saveljeva
Viršelyje – taurusis elnias
Ilustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“
leidyklos, Shutterstock, Freepik,
Pngtree, Pixabay, Rawpixel,
Dreamstime fotobankų
Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,
48196 Kaunas
Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951
Tiražas – 2 500 egz.
El. paštas zurnalai@lutute.lt
Interneto svetainė www.lutute.lt

Plakatų ieškok
www.knygutes.lt

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Lututė“ – skaityk, klausyk, žiūrėk“ įgyvendinimą (rubri-
kas „Pažink gamtą“, „Pėdsakys“, „Gamtos paslaptys“, „Įdomūs gy-
vūnai“, „Įdomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“) 17 800 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

KAS GI TOS BŪTYBĖS?

Turbūt „Lututėje“ jau nemažai skaitei apie senovės lietuvių dievus ir mitologines būtybes. O jei ne „Lututėje“, tai gal kitur. Taigi pabandyk išspręsti šį laiptažodį. Jis tikrai nesudėtingas. Kai surašysi visus atsakymus, geltonuose langeliuose perskaitysi žodį. Pagalvok, ką žinai apie šią dievybę, o jos vardą užrašyk ir atsiųsk Tutei.

1. Būtybė, nuolat besislapstanti nuo Perkūno.

4. Žemės deivė, besirūpinanti augimu, žydėjimu ir vaisingumu.

6. Ugnies sergėtoja.

7. Dievas, kuris rūpinasi ganomais gyvuliais.

2. Tas, kuris iš trijų smilgų geba tris vežimus šieno padaryti.

3. Paskutinė javų grūžtė per javapjūtę.

5. Palydovė į pomirtinį pasaulį.

8. Turtus nešanti būtybė.

9. Ta, kuri vasaros naktimis pievoje audeklus tiesia.

10.

10. Būtybė, kurią galima supainioti su keltu ar išvarta.

1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							

- **iŠMANUSIS** žurnaliukas
vaikams apie gamtą!

Jei **Lu tute**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Prenumeruok
Lu tute 2025 metais ir
tyrinėk gamtą
iŠMANIAI!

Kiekviena
numeryje rasi
filmukų
apie įvairius
gyvūnus!

Prenumeruoti gali
www.knygutes.lt
ir visuose
Lietuvos pašto
skyriuose.

iŠMANIUOJU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!